

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง คติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลภาคสนามทางคติชนประเภทต่าง ๆ ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น วิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของคติชนประเภทต่าง ๆ ในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น และวิเคราะห์ปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารลายลักษณ์และการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสอบถาม สัมภาษณ์ การสังเกต และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม และได้นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาศึกษาวิเคราะห์โดยใช้ระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา โดยได้แบ่งการนำเสนอบทต่างๆ ในวิทยานิพนธ์ออกเป็น ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน, คติชนประเภทต่าง ๆ ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น และการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น

ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ ชาวไทยลื้อ คือ กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเขตดินแดนสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้ ปัจจุบันพบว่ามีไทยลื้อกระจายอยู่ทั่วไปทั้งในเขตจีน พม่า ลาว และบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในแถบจังหวัดพะเยา ลำพูน ลำปาง เชียงราย เชียงใหม่ แพร่ และน่าน ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มีชาวไทยลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านห้วยโก๋นซึ่งเป็นชาวไทยลื้อที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากเมืองเงิน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

อาชีพหลักของชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก๋น คือ การทำไร่ข้าว ไร่ข้าวโพด และการทอผ้า ภายในหมู่บ้านมีวัดห้วยโก๋นเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยมีพระทศพร กัลยาณศิริ ผู้เป็นลูกหลานชาวไทยลื้อเป็นเจ้าของวัด มีอาจารย์ผู้ประกอบพิธี (ปู่จ่าน) เป็นบุคคลสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องเคราะห์และเรื่องขวัญ มี “ข้าวจ้ำ” เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี นอกจากนี้ยังมีผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กรรมการวัด และผู้อาวุโสเป็นบุคลากรหลักในการนำชาวบ้านดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชน

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลคติชนประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น พบว่าคติชนที่ยังดำรงอยู่และมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของกลุ่มชน ได้แก่ *ตำนาน* ซึ่งมีทั้งตำนานอธิบายเหตุอธิบายกำเนิดมนุษย์ มีเนื้อหาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งศักดิ์ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนคติชนประเภท *ความเชื่อ* ของชาวไทลื้อ มีทั้งความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งปรากฏร่องรอยของการบูรณาการร่วมกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คติชนประเภท *พิธีกรรม* ของชาวไทลื้อ จำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้เป็น พิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผี พิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องเคราะห์ พิธีกรรมเกี่ยวกับเรื่องขวัญ พิธีกรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

คติชนประเภท *การแสดง* ที่ยังหลงเหลืออยู่ในหมู่บ้านห้วยโก๋น คือ การฟ้อนเจิง ดบมะผาบ และการขับลื้อ ส่วนคติชนประเภท *การแต่งกาย* ของชาวไทลื้อ พบว่าปรากฏทั้งในลักษณะของการสวมใส่ชุดไทลื้อแบบดั้งเดิม และการแต่งกายในรูปแบบไทลื้อประยุกต์ นอกจากนี้คติชนประเภท *หัตถกรรมพื้นบ้านอันได้แก่งานทอผ้าของชาวไทลื้อ* พบว่ามีขั้นตอน วัสดุอุปกรณ์ เทคนิคการทอ และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

การที่ชาวไทลื้อต้องอพยพย้ายถิ่นฐานมาดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ขมุ เหาะ ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ รวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์กับคนเมืองในพื้นที่อำเภอต่างๆ เช่น อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว อำเภอเมือง ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า การติดต่อราชการ การอยู่ภายใต้อำนาจการเมืองการปกครองในระดับท้องถิ่น อำเภอหรือจังหวัด ฯลฯ ในบริบทนี้ การสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวไทลื้อที่ต้องการสร้างความมีตัวตน มีตำแหน่งแห่งที่ในสังคม ต้องการสร้างความเหมือนในพวกของตน และต้องการสร้างความแตกต่างจากกลุ่มชนอื่น ๆ

จากการวิเคราะห์ พบว่า คติชนประเภทต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน มีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ เมื่อชาวไทลื้อต้องการสร้างสำนึกทางชาติพันธุ์เพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดอัตลักษณ์และ สร้างความเป็นปึกแผ่นและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชนที่มาจากหลากหลายสายตระกูล ชาวไทลื้อจึงได้เลือกหยิบยกเอาตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรมเกี่ยวกับผีเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ นั่นคือ ใช้ตำนานในการอธิบายประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนและเป็นเครื่องเตือนสติลูกหลานไทลื้อมิให้ลืมถิ่นฐานบ้านเมืองเดิม และยังใช้ตำนาน ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าพ่อม้าขาว เจ้าพญาหลวงหาญ เจ้าพญาจอมผา และเจ้าตุ้มหมอน ในการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ด้วยตำนานเหล่านี้กล่าวถึงลักษณะของผีในฐานะศูนย์รวมจิตใจ ในฐานะวิญญาณของบรรพบุรุษของ

กลุ่มชน ผู้คอยปกป้องคุ้มครองลูกหลานชาวไทย และเป็นที่ผ่านการซื้อหรือเลือกสรรมาจากบรรพบุรุษซึ่งลูกหลานต้องช่วยกันสืบทอด

ในกรณีที่ชาวไทยต้องการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ใกล้เคียง เพื่อเน้นความเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่ากลุ่มชนอื่น ๆ ชาวไทยก็ได้อาศัยคติชนหลากหลายประเภทเป็นเครื่องมือ เช่น ใช้ตำนานเรื่อง “คนลื้อ ลาว และขมุเป็นพี่น้องกัน” ในการแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แสดงว่าคนไทยเหนือกว่าคนขมุและลาว เพราะจากตำนานสะท้อนให้เห็นว่าคนลื้อเป็นกลุ่มชนที่มีความเฉลียวฉลาดและมองการณ์ไกลกว่า และมีงานทอผ้าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันสืบเนื่องมาจากการกำหนดโดยแดน คนไทยใช้การแสดงพื้นบ้านประเภทการขับลื้อและการฟ้อนเจิง ตบมะผาบ เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นผู้มีศิลปวัฒนธรรมอันประณีต และใช้การแต่งกายในรูปแบบไทยลื้อประยุกต์ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่ผ่านการเลือกสรร และปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่เพื่อเป็นตัวแทนในการแสดงถึงความเหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยเฉพาะ กลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ ที่ได้หยิบยืมเอาชุดไทยลื้อดั้งเดิมไปใช้เป็นชุดประจำกลุ่มของตน

อย่างไรก็ตาม แม้ในบริบททางสังคมที่ชาวไทยต้องสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ลัวะ และเหาะ ชาวไทยก็ได้แสดงความภาคภูมิใจในความเป็นผู้เหนือกว่ากลุ่มชนเหล่านี้ ทั้งในด้านบทบาทการเมืองการปกครอง ด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ด้านความชำนาญในงานหัตถกรรมประเภทงานทอผ้า ด้านเครื่องแต่งกาย และการแสดงพื้นบ้าน แต่หากพิจารณาในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับคนเมืองหรือไทยวนแล้ว การที่คนไทยออกจากเมืองเงินเป็นฝ่ายอพยพเข้ามาอาศัยในดินแดนที่มีคนเมืองเป็นคนหมู่มากมีผลให้เกิดความรู้สึกว่าตนด้อยกว่า ในประเด็นนี้ คติชนที่มีส่วนช่วยในการยกระดับสถานภาพทางสังคมของชาวไทยให้มีความรู้สึกทัดเทียมกับคนเมือง ก็คือความเชื่อและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพราะการที่ชาวไทยลื้อหมั่นไปวัด ทำบุญ ฟังธรรมในวันพระหรือในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งร่วมกันกำหนดให้มีพิธีกรรมต่างๆ ตามคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พิธิตานก้วยสลาก พิธีตั้งธรรมหลวง นับว่ามีส่วนช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของชาวไทยลื้อให้ดูมีวัฒนธรรมเหมือนคนเมือง นอกจากนี้คติชนประเภทงานทอผ้า ก็อาจนับได้ว่าเป็นกลไกในการยกระดับสถานภาพของชาวไทยลื้อได้เช่นกัน เพราะผ้าทอที่มีชื่อเสียงของชาวไทยลื้อรวมทั้งของจังหวัดน่าน เช่น ผ้าลายน้ำไหลไทยลื้อ เป็นเสมือนสื่อประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวได้รู้จักและยอมรับผลงานอันเกิดจากฝีมือของผู้หญิงช่างทอชาวไทยลื้อ บ้านห้วยโก้นนากขึ้น แม้ว่างานทอผ้าจะมีความสำคัญในฐานะเครื่องแสดงฝีมือและภูมิปัญญาของกลุ่มชน แต่ในขณะที่เดียวกันก็กลายเป็นสิ่งสะท้อนถึงความพยายามของชาวไทยลื้อในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้สอดคล้อง คล้ายคลึงกับคนเมือง ด้วยการปรับรูปแบบ เทคนิคการทอ และการกำหนดโครงสร้าง ลวดลายของผ้าให้เหมือนของคนเมืองมากยิ่งขึ้น

เมื่อความเจริญจากภายนอกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารที่สะดวกรวดเร็ว ทันสมัย การมีโอกาสได้ศึกษาต่อในต่างอำเภอ ต่างจังหวัด การประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้อาจมีผลต่อรูปแบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนในหมู่บ้าน ชาวไทลื้อ โดยเฉพาะผู้สูงอายุจึงพยายามสร้างความสืบเนื่องและความมั่นคงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน คติชนประเภทพิธีกรรม นับว่ามีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ดังกล่าว โดยพิธีสงเคราะห์เป็นเครื่องมือที่แสดงถึงโลกทัศน์ของชาวไทลื้อ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีสู่ขวัญ สื่อถึงความพยายามในการรักษารูปแบบพิธีกรรมที่เคยกระทำสืบต่อกันมาจากรุ่นถึงรุ่น ปัจจุบัน พิธีแต่งงานของชาวไทลื้อช่วยนำเสนอภาพลักษณ์ของกลุ่มชนที่ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ สังเกตได้จากพิธีไหว้ผี ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสร้างสัมพันธ์อันดีในระดับต่าง ๆ และยังเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมของลูกหลานไทลื้อให้อยู่ในกรอบของจารีตประเพณีอันดีงาม พิธีเกี่ยวกับความตาย เป็นคติชนที่แสดงถึงความพยายามในการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและเพื่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรม พิธีขึ้นเฮนใหม่เป็นภูมิปัญญาของชาวไทลื้อที่รู้จักหยิบยกเอากลไกทางวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการสร้างความรู้สึกร่วมกันอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในครอบครัว เครือญาติและชุมชน พิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิต สะท้อนให้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทลื้อที่ยังคงให้ความสำคัญและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ส่วนพิธีกรรมทางพุทธศาสนาสื่อถึงความพยายามในการสืบสาน และธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการประชาสัมพันธ์ตัวตนของคนไทลื้อที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องสัมพันธ์กับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน

จากการวิเคราะห์เกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ ยังทำให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับงานวิจัยและบทความของนักวิชาการท่านอื่นๆ ในประเด็นของความเป็นพลวัตหรือความเคลื่อนไหวของอัตลักษณ์ นั่นคือ อัตลักษณ์ของกลุ่มชนมักไม่คงที่ อาจถูกปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับบริบท และสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ในบริบทของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น นอกจากการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ขมุ ลัวะ เหาะ และคนเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อแล้ว ยังมีปัจจัยและบริบททางสังคมบางประการที่มาสอดคล้องสัมพันธ์ด้วย นั่นคือ *นโยบายระดับโรงเรียน* ที่พยายามเน้นการส่งเสริมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของโรงเรียนบ้านห้วยโก๋นและโรงเรียนมัธยมพระราชทานเฉลิมพระเกียรติ *นโยบายระดับตำบล* คือ การกำหนดให้สินค้าผ้าทอไทลื้อของชาวบ้านห้วยโก๋น เป็นสินค้า OTOP และ *นโยบายในระดับอำเภอ* คือ การกำหนดให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ โดยการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า และนำเสนอการแสดงพื้นบ้านในเวทีสาธารณะ ส่งผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อในหลายลักษณะ ทั้งการยอมรับ การปฏิเสธ

การเลือกสรร และการหยิบยืมวัฒนธรรมบางประการของคนกลุ่มอื่น มาปรับใช้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มตน

ผู้วิจัยเชื่อว่า คติชนประเภทต่าง ๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น จะยังคงมีบทบาทต่อกลุ่มชนในฐานะกลไกสำคัญในการนำเสนอตัวตนของคนไทลื้อ ผู้ผ่านประสบการณ์การอพยพย้ายถิ่นฐานอันเนื่องมาจากภัยสงคราม รวมทั้งความขัดแย้งในด้านอุดมการณ์ทางการเมืองอยู่หลายครั้งหลายครา ให้มีความภาคภูมิใจ และพร้อมที่จะหยิบยกเอาทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน มาเป็นเครื่องมือสร้างความมีตัวตนในสังคมทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด และรัฐชาติไทย แม้ในอนาคตข้างหน้า คติชนบางอย่างที่ถูกหลานไทลื้อเคยถือปฏิบัติ อาจจะถูกหลงลืม ละเลย หรือชกเลิกไป ด้วยอิทธิพลของกระแสความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะความเจริญในด้านเทคโนโลยีที่ถูกคนในสังคมใหญ่เชิดชูคุณค่า ถวิลหา และเร่งพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ภาพของกลุ่มชนผู้ยึดมั่นในจารีต ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม จริยธรรมและวัฒนธรรม อาจถูกกระทำให้หมดความสำคัญลง

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาคติชนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาวิจัยโดยอาศัยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลคติชนประเภทต่าง ๆ ที่ยังดำรงอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และบทบาทหน้าที่ของคติชน วิจัยดังกล่าวสามารถนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและอธิบายเรื่องการใช้ข้อมูลประเภทคติชนในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในจังหวัดอื่น ๆ ได้ต่อไป